

A Balaton vár- és kastélyturizmusának helyzete és fejlesztési lehetőségei

The current situation and development opportunities of castle and palace tourism around Lake Balaton

Szerzők: Wirth Gábor¹ – Köbli Ádám²

A Balaton környékén található kastélyok és várak kiemelkedően fontos szerepet töltenek be a desztináció örökségturisztikai kínálatában, egyrészt a szabadidős utazások kiegészítő tevékenységének helyszínékként, másrészt mind gyakrabban önálló utazási motivációt jelentő turisztikai attrakciókként. Kutatásunk célja a Balaton vár- és kastélyturizmusában fellelhető óriási potenciál feltárása, valamint az elmúlt időszakban megvalósult fejlesztések értelmezése és komplex bemutatása. Kiemelten vizsgáljuk a legújabb digitális megoldások trendjeit, valamint választ keresünk arra a kérdésre is, hogy milyen innovációk járulhatnak hozzá a leghatékonyabban váraink és kastélyaink versenyképességének növeléséhez. A térség elemzésekor az eddigi kutatási eredmények, a rendelkezésre álló statisztikai adatok és a Balaton jelentősebb várait, kastélyait érintő fejlesztési tervek egyaránt feldolgozásra kerültek, valamint a terepbejárás és a legjobb gyakorlatok vizsgálata is fontos részét képezte munkánknak.

The castles and fortresses around Lake Balaton play a very important role in the heritage tourism offer of the destination, and are becoming increasingly important as a complementary activity to leisure travel, as well as a tourist attraction in their own right. The aim of our research is to explore the huge potential of castle and palace tourism on Lake Balaton, to interpret and present the recent developments and to do so in a complex way. The article focuses on the latest trends in digital solutions, and also seek to answer the question of which innovations can most effectively contribute to enhancing the competitiveness of our castles and palaces. The analysis of the region includes the results of previous research, available statistical data and development plans for the major castles and palaces of Lake Balaton, but field visits and best practice analysis are also a significant part of the research carried out.

Kulcsszavak: vár- és kastélyturizmus, Balaton, kulturális örökség, szezonális.

Keywords: castle and palace tourism, Lake Balaton, cultural heritage, seasonality.

1. Bevezetés

Kétségtelen, hogy a Balaton kulcsfontosságú szerepet játszik hazánk turizmusában, hiszen a külföldi vendégek körében is nagy ismertségnek örvend, ezért ennek a térségnek a fejlesztése elkerülhetetlen feladat. *2019-ben, a turizmus eddigi rekordévében*, a Balaton turisztikai térség szálláshelyein több, mint 2,7 millió vendéget és közel 8,7 millió vendégéjszakát regisztráltak. 2023 júliusában 643 ezer vendéggel a Balaton bizonyult *Magyarország*

legnépszerűbb desztinációjának (IGYUTAZUNK.HU 2023). A klasszikus vízparti üdülésen kívül páratlan természeti vonzerők, kulturális attrakciók, tartalmas programok és bővülő lehetőségek várják az idelátogatókat a nyári főszezonon kívül is. A desztináció kínálatában és kommunikációjában a vízparti nyaraláson túl egyre hangsúlyosabban jelenik meg a kulturális, az egészség-, a bor-, és gasztronómiai, az aktív, valamint az ökoturizmus.

A Balaton egyik legfontosabb, de a külföldi látogatók körében alig ismert erőforrása a sokszínű *kulturális örökség*, ami az épített örökségben, a várakban, kastélyokban, a történelmi és vallási épületekben is megjelenik. 1541-től a török hódoltság fennállásának végéig tartó várháborúk korában a Balaton jelentette a határt a török fennhatóság alatt

¹ főiskolai tanár, Edutus Egyetem, wirth.gabor@edutus.hu

² főiskolai docens, Edutus Egyetem, kobli.adam@edutus.hu

álló területek és a Habsburg Birodalomhoz tartozó Magyar Királyság között (VÉGH 2016). A várak mellett a későbbi korokban emelt kastélyok, köztük a Festetics-családhoz köthető épített és szellemi alkotások, határozták meg a térség történetét.

Tekintve, hogy az elmúlt években a *Nemzeti Kastélyprogram* és *Nemzeti Várprogram* projektjeinek köszönhetően a figyelem a kulturális örökség fontos részét képező nemzeti történelmi értékeink, a szocializmus időszakában ideológiai okok miatt is elhanyagolt várak és kastélyok felé irányult, megnőtt a balatoni várak (Sümege, Nagyvázsony, Szigliget) és kastélyok (keszthelyi Festetics kastély) látogatottsága. A fenntarthatóság alapelveinek hosszútávú megvalósulásához hozzájárulhat a más országokban már eredményesen működő *vár- és kastélyfejlesztési koncepciók* megismertetése és a hazai viszonyoknak megfelelő adaptálása. Sok rejtett kincs található még a térségben (Tátika, Rezi vár), amelyek a kínálatba történő beépítéssel komoly turisztikai szerephez juthatnának. A *Balaton-felvidéki kultúrtáj világörökségi várományos helyszín turisztikai célú fejlesztése* című projekt keretén belül számos műemléképület, közterület és egyéb épített örökségi érték újul meg, valamint interaktív kiállítások kerülnek kialakításra vissza nem térítendő támogatás segítségével (MTÜ 2023).

2. Célok és módszerek

A jelen tanulmányban megjelenő történelmi adatok és összefüggések arra világítanak rá, hogy miként válhatnak ezek a páratlan kulturális- és művészettörténi értéket képviselő épületek a térség turizmusának egyik meghatározó elemévé. Az elvégzett kutatás során felhasználásra került az Eduvus Egyetem által öt éven keresztül megrendezett, hazai és nemzetközi várak és kastélyok fejlesztését központba állító Huncastle-konferenciasorozat nyomán létrehozott tudásbázis. Ezen túlmenően, a 2021-2023 között végzett terepbejárások tapasztalatai is erősítették a téma mélyebb megismerését. A gazdasági, a társadalmi és a történelmi különbségeket szem előtt tartva, a kulturális örökségi értékek hasonlósága, valamint a Németországban és Ausztriában már bevált vár- és kastélyturizmus-fejlesztési gyakorlatok kiváló alapot teremthetnek a működőképes módszerek, fejlesztések hazai adaptálására. A témához kapcsolódó szakirodalom és a rendelkezésre álló statisztikai adatok feldolgozása mellett a legfontosabb terület- és településfejlesztési dokumentumok elemzése is megtörtént.

A Balaton turizmusának egyik, immáron történelmi problémája a *szezonalitás*, ami a helyi gazdaságon keresztül az élet szinte valamennyi területére

hatással van (BALATON FEJLESZTÉSI TANÁCS 2006). Az időbeli és a területi koncentráció oldására a történelem folyamán már több megoldási kísérlet történt. Az elmúlt években a szezonalitás enyhítése céljából a passzívabb jellegű vízparti turizmus mellett *olyan kiegészítő termékek erősödése* is végbement – illetve jelenleg is zajlik ezek fejlesztése –, mint az aktív (például vitorlázás, kerékpározás), a kulturális (kiemelten a várak és kastélyok kínálata) és fesztivál-, a bor- és gasztronómiai, valamint az egészségturizmus (FEHÉRVÖLGYI et al. 2019).

A Balaton helyi gazdaságának rendszerszemléletű és fenntartható fejlesztésével szorosan összefügg *a háttértelepülések intenzívebb bevonása* a térség turizmusába (BALATON FEJLESZTÉSI TANÁCS 2021). Az egyre szélesedő turisztikai piacon a desztinációk közötti verseny egyre erősebb lesz, ezért a települések márkaépítése fokozottan felértékelődik. Egy település potenciális látogatói – ha nem is mindig kimondva, de – keresik az adott desztinációt meghatározó egyedi termékjellemzőt (USP), tehát azt az élményt vagy szolgáltatást, amit csak az adott helyen kaphatnak meg (KREUTZER 2012).

3. A vár- és kastélyturizmus fejlesztési irányvonalai, trendjei

A vár- és kastélyturizmusra jellemző turisztikai igények közül kiemelkedik az örökségek eredeti módon, eredeti stílusban történő helyre-, illetve visszaállítása, ami lehetővé teszi az élményszerű, interaktív időutazást az elmúlt korokba. Várainknak és kastélyainknak a XXI. század turisztikai igényeinek megfelelő korszerűsítése egyetlen projekt keretén belül csak elvétve valósítható meg, ezért Magyarország vár- és kastélyturizmusára jellemző trendként határozhatjuk meg az egymásra épülő, folyamatos fejlesztéseket, amelyekhez a *Nemzeti Kastélyprogram* és *Nemzeti Várprogram* mellett olyan kormányzati ernyőprogramok is hozzájárulnak, mint a *Kisfaludy 2030*.

A vár- illetve kastélylátogatások ma már csak akkor lehetnek vonzó programok, ha az interpretációs eszközök széles skáláját alkalmazva minél több élményt nyújtanak, így téve lehetővé a látogatók számára a különböző történelmi korok átélését, az ismeretek megszerzését, ezzel teret adnak *a kreativitásnak* is. Az *élő vár* koncepció nemcsak magának a várnak és a hozzá köthető információknak, hanem a vár környezetének élményszerű interaktív megismerését is magában foglalja (GÁSZNÉ 2021). A koncepció létjogosultságát olyan, az örökségturizmusban megfigyelhető keresleti trendek is megerősítik, mint a tapasztalt, jól tájékozott turisták számának növekedése vagy az

adott desztinációban történő tartózkodási idő lerövidülése, amiből adódóan a vár- és kastélylátogatók a viszonylag rövid időn belüli, többféle és intenzív élményeket keresik.

Az örökségek turisztikai hasznosításának egyik lehetséges módszere a *családnév márkává fejlesztése*, ami megteremtheti az összetartozó örökségelemek egységes kommunikációját. A Festetics-örökségre épülő sokszínű termékelemek, köztük a kiállítások, rendezvények, tematikus útvonalak, helyi termékek és csomagajánlatok egységes márkázása jelentősen hozzájárul a Balaton kulturális turizmusának sikeréhez.

A *Festetics-örökség komplex termékfejlesztésének* jelentősége a térség szempontjából kimagasló. A régi értékekre épülve újszerű szolgáltatások, vonzó és sokszínű turisztikai kínálat alakítható ki. A térség jelenlegi turisztikai adottságai, mint például a Hévízhez kapcsolódó nemzetközi jelentőségű egészségturizmus és a Balatonhoz köthető vízparti, aktív és bor-gasztronómiai elemeket is tartalmazó kínálat mellé tökéletesen illik kiegészítő termékként a kultúra. A fő összekötő elem az egész térség múltját meghatározó Festetics-család és azok az örökségi elemek lehetnek, amelyek változatos formában most is fontos szereplői a helyi identitásnak és turisztikai kínálatnak (KÖBLI-HORVÁTH 2021).

A Festetics-elemek összekapcsolása szorosabb térségi együttműködést alakíthat ki, így Keszthely és Hévíz mellett a többi érintett település, leginkább Gyenesdiás, Vonyarcvashegy, Balatongyörök és Cserszegtomaj is élenkben tudna bekapcsolódni a térség turisztikai hálózatosodásába. A fejlesztések révén növekedne a vendégéjszakák száma és a bevétel, mind vállalkozói és szolgáltatói oldalról, mind az önkormányzatok idegenforgalmi adóbevételeiből. A turisták számára pedig tovább nőhet a változatos és tartalmas időtöltési lehetőségek köre. A hatékony és jól átgondolt fejlesztés mentén erős térségi kapcsolat és mintaértékű együttműködés érhető el. A Festetics-elemek alkalmasak az egyedi arculat kialakítására, miközben pozitív térségi imázst hoznak létre, valamint növelik a helyi identitástudatot és erősítik a lokálpatriotizmust (KÖBLI-HORVÁTH 2021).

A társadalmi, gazdasági és környezeti fenntarthatóság elérésében nagy segítségünkre lehet a más országokban már sikeresnek bizonyult vár- és kastélyfejlesztési stratégiák kutatása, széles körű ismertetése és a hazai viszonyokat, adottságokat is szem előtt tartó átvétele. A kulturális turizmus számos helyen összekapcsolódik a tömegturizmussal, ezért a Balaton térségének váraira és kastélyaiba is igaz, hogy fenntartható üzemeltetésüket és fejlesztésüket nem csak gazdasági,

hanem társadalmi és környezeti szempontokat is figyelembe véve kell megvalósítani (KATONA et al. 2021). A várak és kastélyok környezetükkel, tehát a hozzájuk tartozó területekkel, a földbirtokkal, kastélyok esetén a földbirtokkal és/vagy a kerttel, alkottak egy gazdasági egységet (WEIGL 2019). Mindezekből következik, hogy a *fenntartható működtetéshez és gazdálkodáshoz* az ezen történelmi épületekhez tartozó területek hasznosítási módját, a bevételi, a társadalmi és a környezeti szempontokat is figyelembe véve kell megtervezni. A fenntarthatósághoz az energia- és erőforrásgazdálkodáson túl a társadalmi felelősségvállalás is hozzá tartozik, tehát ezeknek a történelmi uradalmi központoknak az egykori kulturális-gazdasági funkcióit is újra kell értelmezni. Egy kisebb település esetében egy rendezvényhelyszíneként is szolgáló vár vagy kastély a helyi közösségi élet színterévé válhat, ami erősíti a helyi identitást, és növeli az összetartozás érzését.

A történelmi *kastélykertek és parkok* már önmagukban is jelentős turisztikai vonzerőt képviselnek, de még a turisztikai szakemberek többsége sem ismeri őket a kellő részletességgel, enélkül pedig a hatékony és értékmegőrző turisztikai értékesítés nem lehetséges. A késő reneszánsz kertek, a gyűjteményes kertek, illetve az erdélyi kastélykertek sajnos még nincsenek benne a turisztikai szakmai köztudatban. Mindezek mellett a kastélykertek kinézetét és használatát is nagyon pontosan meg kell tervezni (FEKETE 2021), hiszen a történelmi és művészeti vonzerő mellett a helyi termékek előállításában is úttörők lehetnek, amire egy nagyon egyszerű példa az ott termesztett gyümölcsök, valamint a belőlük készített további termékek értékesítése és vendéglátásban történő felhasználása.

A történelmi épületek felújításánál ugyanakkor nem hanyagolható el a *digitális infrastruktúra* kiépítése sem. Az okostelefonok az utazás nélkülözhetetlen kellékeivé váltak, mivel jelentősen megkönnyítik az információgyűjtést, segítik a tájékozódást, megőrizhetővé és megoszthatóvá teszik élményeinket (BÉRES-VIRÁG et al. 2019). A kulturális turizmus meghatározó részét képező vár- és kastélyturizmusban egyre nagyobb hangsúlyt kap az online megjelenés, ezen belül a honlap megújítása és a közösségi hálókön való aktív jelenlét. A várak és kastélyok esetében a digitális felszereltség ma már elvárás. Az online bejárható virtuális kastélytúrák, a 360 fokban körbenézhető helyiségek, a 3D-modellek új elemekként bár eltérő hangsúllyal, de minden európai desztináció kastélyában megjelennek. A Covid19-járvány miatt sok kiállítás és gyűjtemény az online térbe helyeződött át, így az online élmények kiemelt szerephez jutottak.

Ezek egy része megmaradt a járvány utáni időszakban is, mivel szélesítik a kínálatot és segítik az adott örökségi helyszín megismerését, előzetes otthoni feltárását, így egy-egy ilyen online túra és kiállítás komoly versenyelőnyé válhat. A gyerekek és iskolás csoportok számára a legtöbb kastély letölthető anyagokat, online játékokat és innovatív szoftvereket biztosít, így ösztönözve ezt a digitálisan fogékony korosztályt a múzeumi élmény befogadására.

A kulturális örökség *digitális innovációja* az új technológiák (VR és AR kiterjesztett valóság, a 3D szkennelés és a 3D nyomtatás, online platformok) lehetőségeit kihasználó új termékek és szolgáltatások felhasználóorientált fejlesztéseként értelmezhető, mely tiszteletben tartja a kulturális örökséget és annak védelmét. A digitális rendszerek alkalmazás új ismeretek és készségek fejlesztésére (művészeti interpretációk, üzleti modellezés, felhasználói élményjavítás, digitális marketing). Az okos eszközök és alkalmazások sosem látott lehetőséget biztosítanak a látogatómenedzsment bővítésére, különböző korok és művészeti ágak együttműködésére, miközben a személyre szabott élmény lehetőségei a felhasználó és a kastélylátogató kezébe korlátlan szabadságot adnak.

A vár- és kastélyfejlesztések fontos célja az épületek *szellemi újjáélesztése*. A *Nemzeti Kastélyprogram* és *Nemzeti Várprogram* az épületek fizikai felújítása mellett azok atmoszférájának felélesztését is igyekszik megvalósítani. A várak, majd a kastélyok évszázadokon keresztül a magyar és az európai kultúra fellegrái voltak. Most, az épületek műemléki adottságaihoz igazítva, a XXI. századi igényeknek megfelelően újraértelmezett formában kapják vissza ezt a szerepüket. Olyan közösségi és kulturális terek kerülnek kialakításra, amelyek különböző művészeti ágakat felölelő programokat kínálnak a látogatóknak (VIRÁG 2021).

4. A Balaton vár- és kastélyturizmusának főbb problémái

A vár- és kastélyturizmust érintő legfontosabb problémák közé tartozik, hogy sok esetben a romok nehezen megközelíthetőek és rossz állapotúak, illetve gyakran semmilyen funkciót nem töltenek be (AMBERGER 2019). A Balaton térségében három várrom is méltatlanul elhanyagolt állapotban van, amelyek felújítva turisztikai szerepet is betölthetnének. A három várrom a Gyulakeszihez tartozó Csobánc vára, valamint a Keszthelyi-hegységben található Tátika és Rezi vára (AMBERGER 2019). Csobánc várát érinti a Kék túra útvonala, Zalaszántón Tátika várán kívül egy Árpád-kori templom és Európa egyik

legnagyobb sztúpája is megtalálható, Rezi vára pedig Keszthely és Sümeg között fekszik és a közelében egy Dínó- és Kalandpark is látogatható. Ezekből látszik, hogy a felújításra váró várak megfelelő szolgáltatásokkal kiegészítve olyan turisztikai attrakciókká válhatnának, amelyek aktív és kulturális programokkal egyaránt jól kombinálhatók lennének. A Balaton partjától való távolság miatt ezek a turisztikai vonzerők megfelelő fejlesztéssel hozzájárulhatnak több háttértelepülés balatoni turizmusba való erőteljesebb bekapcsolásához, valamint a tóparti települések egyidejű, túlzott mértékű látogató- illetve vendégforgalmának csökkentéséhez. A várak felújítását nehezíti, hogy a Balaton-felvidéki Nemzeti Park területén találhatóak, így a várromok a környezet érintetlen állapotának megóvására való hivatkozással eddig érintetlenek maradtak (AMBERGER 2019).

Váraink és kastélyaink jelenleg viszonylag kevés funkciót töltenek be, melyek közül az egyik elterjedt forma a kastélyszállóként való hasznosítás (BELASICS 2019), holott tudatos fejlesztéssel a vidéki térség számos problémájára megoldásokat nyújthatnának (PÉTERFI-MASINKA 2019). Az egyik leglényegesebb megoldásra váró probléma a magyar vidék elnéptelenedése és elöregedése, amit az erőteljes demográfiai erózió, azaz a természetes fogyás mellett az egyre intenzívebb elvándorlás, a belső és a külső migráció tovább fokoz.

Emellett annak ellenére, hogy a Balatoni Borrégió hat borvidékkel is büszkélkedhet, a Balatonnál található várak és kastélyok szolgáltatásai kevés kivételtől eltekintve még mindig nem kapcsolódnak elég erősen a gazdaság más ágazataihoz (DOMBI et al. 2021).

5. A Balaton vár- és kastélyturizmusának megvalósult fejlesztései

A *Balaton-felvidéki kultúrtáj világörökségi várományos helyszín turisztikai célú fejlesztése* című projekt eredményessége a világörökségi cím elnyerésétől függetlenül abban áll, hogy minőségi szolgáltatásokkal és attrakciókkal gazdagodott a Balaton-felvidék. A szigligeti vár felújításával, a hévízi Festetics sé-tány egyedi térrendezésével, a keszthelyi Festetics-kastély kapujának felújításával nem csupán megnyílt, hanem minőségileg is bővült a térség turisztikai kínálatának palettája (MTÜ 2023).

A hazai vár- és kastélyturizmus szempontjából az utóbbi évek legfontosabb fejlesztési programja a hazai és uniós forrásokból megvalósuló *Nemzeti Kastélyprogram* és *Nemzeti Várprogram*. A várprogram keretén belül a Balaton-felvidék nyugati felében felújításra került a nagyvázsonyi és a sümegi vár, a világörökségi pályázat keretében

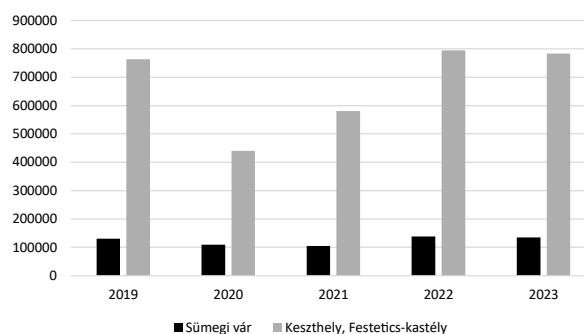
még 2020-ban átadásra került a szigligeti vár, a kastélyprogram keretében pedig megújult a sümei püspöki palota.

A szigligeti vár csodálatos panorámát kínál a Káli-medencére és a Balatonra. A rekonstruált várkáporna, a fegyverkiállítás, a kovácsműhely és a várgaléria a történelem iránt érdeklődők számára nyújt maradandó élményt, míg az olyan rendezvények, mint a Várfesztivál, a Hagyományörző Napok, a Zenés Esték és a Fáklyás várlátogatás élettel töltik meg a vár épületét. A várat különlegessé teszi, hogy az épületegyüttes csak részlegesen került felújításra, ami egyedi hangulatot kölcsönöz a történelmi épületnek. A kiállításon találkozhatunk interaktív megoldásokkal, de ezen a téren még vannak fejlesztési lehetőségek.

A felújított sümei vár szintén többféle kiállítással várja látogatóit, megtekinthető hadtörténelmi kiállítás, panoptikum, kínzókamra, műhelyek, püspöki lakoszoba és tanácsterem, valamint látható egy korabeli konyha és éléskamra is (NEMZETI KASTÉLYPROGRAM ÉS NEMZETI VÁRPROGRAM). A sümei várat a Balaton és Magyarország várai közül a széles szolgáltatási paletta emeli ki, hiszen a várban és közvetlen környezetében Történelmi Élménypark, állatsimogató, istálló, Lovagi Aréna, rendezvényterem, wellness-szálloda és étterem is rendelkezésre áll. A megvalósult fejlesztések révén a sümei vár a keszthelyi Festetics-kastély mellett a Balaton meghatározó történelmi vonzerőjévé vált. A Balaton múzeumi közül a keszthelyi Festetics-kastély regisztrálja a legmagasabb látogatószámot (1. ábra).

1. ábra

A sümei vár és a keszthelyi Festetics-kastély látogatószámának (fő) változása, 2019-2023

Forrás: saját szerkesztés a Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. adatai alapján (NÖF 2024)

A sümei vár kiállításai a Covid19-világjárványt kísérő lezárások teljes feloldása után, 2022-ben érték el az eddigi legmagasabb látogatószámot, 138 742 főt (1. ábra), amihez minden bizonnyal a

Nemzeti Várprogram keretén belül megvalósuló fejlesztések is jelentősen hozzájárultak. A keszthelyi Festetics-kastély eddigi rekordévét szintén a 2022-es esztendő jelentette, a sokszínű, számos múzeummal és kiállítással rendelkező kastélykomplexum 794 236 látogatót fogadott.

A sümei vár látogatottságára jellemző az erős szezonális. 2022 júliusában 28 826, illetve augusztusban 31 747 fő látogatta meg a kiállításokat, ezzel szemben áprilisban és májusban csak körülbelül 10 000-10 000 belépőjegyet értékesítettek, szeptemberben és októberben alig több, mint 9000 vendéget üdvözölhettek, novemberre pedig 4132-re esett vissza a látogatószám. A sümei vár júliusi és augusztusi látogatószáma 2019 és 2023 között a többi hónapoz képest kiugróan magas értéket mutat. Ebben az időszakban átlagosan mintegy 60 000 látogató keresi fel a várat, szeptemberben azonban a látogatottság még 2023-ban sem érte el a 10 000 főt (NÖF 2024).

2023-ban ünnepélyes keretek között átadták a Nemzeti Várprogram egyik legfontosabb balatoni helyszínét jelentő *nagyvázsonyi várat*, ahol interaktív kiállítás, korszerű rendezvényterem, várshop és kávézó várja a látogatókat (NAGYVAZSONY. HU 2023). A várat és környezetét különböző rendezvények töltik fel élettel, a lovagfarsang, a lovagi lakoma és a lovaskocsi túra több generációnak is maradandó élményt nyújthat. A várhoz közel található, szintén megújult Postamúzeum, valamint a többféle vendéglátóegység együttesen már komplex, minőségi szolgáltatásokat nyújt a településre látogatóknak.

A szezonális a nagyvázsonyi vár látogatási statisztikájában is megjelenik. 2023 júniusában 4697 látogatót regisztráltak, míg júliusban már 10 534 fő, augusztusban pedig 11 094 fő tekintette meg a múzeumot. Szeptemberben a látogatószám már csak 3384, ami az év végéig folyamatosan tovább csökkent (NÖF 2024).

SULYOK és LŐRINCZ (2020) a Balatont látogatók körében végzett kutatásuk alapján azt állapították meg, hogy a nevezetességek, köztük a várak és kastélyok, felkeresése minden ötödik válaszadó számára jelentett motivációs tényezőt.

Az ókori római település Valcum, ma *Fenekpuszta*, területe jelenleg nagyrészt egy mezőgazdasági hasznosítású kultúrtáj funkcióját tölti be. Az alacsony beépítettség lehetővé tette a nagy kiterjedésű régészeti kutatásokat, valamint egy bemutatóhely kialakítását. A fenekpusztai római kori lelőhely régészeti park jellegű kialakítása szorosan összekapcsolódott a mellette álló majorság felújításával és turisztikai hasznosításával, annak ellenére, hogy két különböző korszakból származó emlékekről van szó. Ebből következik, hogy két történelmi

emlékhely együttes kezelése lehetőséget nyújt egy szakmai szempontból is autentikus, ugyanakkor a turisztikai igényeket is kielégítő, fenntartható fejlesztés megvalósítására (HAVASI et al. 2020).

A Balaton legjelentősebb háttértelepülése, a megyeszékhely *Veszprém* imázsát alapjaiban határozza meg a vár, mint kulturális örökség. A Várnegyed iránti érdeklődés volumenét 2023-ban jelentősen megnövelte az *Európa Kulturális Fővárosa címnek* köszönhető számos felújítás, valamint több, addig elzárt tér megnyitása a látogatók számára (DOBAI-SEBESTYÉN 2022). Veszprém leglátogatottabb városrészének a közigazgatási szerepen kívül örökség- és vallásturisztikai funkciója is van, itt található ugyanis az Érseki Palota, a Szent Mihály Főszékesegyház, a Szent István Templom, a Gizella Kápolna, a Szent György Kápolna, valamint a Vár utca végén elhelyezkedő kilátóbástyán Szent István király és Gizella királyné szobra, de a Hősök Kapuja, a Tűztorony, a Veszprémi Pantheon és a Modern Képtár is fontos részét képezik történelmi örökségünknek (VESZPRÉM-BALATON 2023). A kulturális turizmus, a vallásturizmus és az örökségturizmus attrakciói nem csak a Balaton partján található településeken vannak jelen, ezért ezeknek a turisztikai termékeknek a további fejlesztésével jelentősen hozzá lehet járulni a látogatók és a turisták tér- és időbeli koncentrációjának oldásához, tehermentesítve ezzel a főszezonban túlszűfolt tóparti területeket. Veszprém a 2023-as *Európa Kulturális Fővárosa* címmel 2023 első felében, januártól júniusig, a külföldi vendégek számát több, mint 51 százalékkal, a belföldi vendégek számát csaknem 9 százalékkal növelte meg, ami az előző év azonos időszakához képest összesen plusz 25 200 vendéget, vagyis 17,5 százalékos növekedést jelent (KSH 2024). Az adatok alapján megállapítható, hogy az *Európa Kulturális Fővárosa* cím a megvalósult fejlesztési projektek mellett turizmusból származó plusz bevételt hozott a városnak. A Balaton térségének turizmusát elemezve kicsit meglepő, hogy a belföldi vendégek száma az év első felében nem mutatott olyan arányú növekedést, mint ahogyan arra számítani lehetett.

6. Jó példák, külföldi és hazai esettanulmányok

Amennyiben egy vár vagy kastély sikeres turisztikai célponttá kíván válni, ma már nem elegendő csupán a szállásfunkciót betöltenie, több attrakciót, programot és szolgáltatást kell kínálnia a

potenciális látogatók számára. *Jó példaként* meg kell említeni néhány nem a Balaton térségében fekvő, de tudatos fejlesztés és kreatív tervek alapján sikeresen működő várat és kastélyt. Ezek a példák a balatoni örökségi helyszínek számára is megfelelő minták lehetnek. A schlainingi (szalónaki) vár az osztrák állam fenntartásában működik. A várban ma az *Österreichisches Studienzentrum für Frieden und Konfliktlösung*³ egy úgynevezett Békemúzeumot működtet. A várban a Békékönyvtár mellett helyet kapnak továbbá rendezvény- és konferenciatermek, egy lovagterem, a váraréna és egy szálloda. A várhoz tartozik egy romantikus várudvar, ami esküvők kedvelt helyszínétül szolgál. (GLÖSL 2019).

Szintén jó példa a *Burg Lockenhaus* (lékai vár), melynek fenntartója a Paul Anton Keller Alapítvány. A vár 2010-től egyáltalán nem kap osztrák állami támogatást, ennek ellenére a látogatók száma évről-évre jelentősen növekszik. 2012-ben az Alapítvány létrehozta a *Marketing & Sales Director* pozíciót, azóta a lékai várat eseményvárként pozícionálják. 2013-ban még 30 000 látogatója volt a várnak, azóta viszont a látogatószám minden évben folyamatos emelkedést mutat (KOMOSNY 2019). Kiemelkedő a vár termékfejlesztési koncepciója: a csoportos látogatóknak esküvőhelyszínt, lovagi tornát, illetve lovagi étkezést kínálnak, míg a cégeket konferenciacsomagokkal, lovagi étkezéssel, rendezvényekkel és exkluzív rendezvényekkel várják. Emellett iskolákat is igyekeznek megszólítani, főként osztálykirándulások és projekthetek célpontjaként. Ezen kívül olyan egyedi rendezvényekkel is vonzanak látogatókat, mint a klasszikus koncertek és a nagy sikert aratott Drakula-színház. Folyamatosan bővülnek a várban elérhető speciális tárlatvezetéssel is megtekinthető kiállítások, melyek a kegyetlen tetteiről ismert Báthory Erzsébet grófnő legendáját, a templomosokat, Drakulát vagy a denevéreket mutatják be. A kínált aktív programok között szerepel az íjászat, a baltadobálás, a segway-túrák és a köteles falmászás (KOMOSNY 2019).

A szezonális hatásainak csökkentésére a legjobb magyarországi gyakorlat a diósgyőri váré, amely a megfelelően tervezett turisztikai fejlesztéseknek köszönhetően egy négy évszakos várkastély, az év bármely szakaszában oda lehet látogatni, ami követendő példa lehet a Balaton környéki várak számára. „A látogatók találkozhatnak történelmi előadással, fegyverbemutatóval, középkori betűvetéssel, lovagi játékokkal, divattörténettel, gyógynövényismereti vagy éppen az alkímiát bemutató

³ Az 1982-ben megalakult *Österreichisches Studienzentrum für Frieden und Konfliktlösung* egy magán és közhasznú kutatóintézet, ami politikai konfliktusok békés megoldási lehetőségeit kutatja Európában, a Közel-Keleten, Afrikában és Ázsiában, emellett szakértőkkel segített párbeszédet kezdeményezésével igyekszik előmozdítani a békétárgyalásokat.

előadással.” (NOVÁK 2019:144). Az említett programokon kívül egyéb olyan szolgáltatásokkal is várják a látogatókat, amelyek aktív élményeket nyújtanak: „A nyári szezonban hétvégénként újásza működik a várudvaron, az éremverdében Nagy Lajos dénárt, vagy Mátyás forintot üthetnek saját kezűleg a látogatók.” (NOVÁK 2019:144).

Az előbbiekből következően nyilvánvalóvá válik számunkra, hogy attrakció- és látogatómenedzsment terén váraink és kastélyaink mindenképpen fejlesztésre szorulnak. A diósgyőri vár sikerének kulcsa, hogy márkaként pozicionálták újra. A vár üzemeltetői olyan jellemzőt választottak, ami márkánsan megkülönbözteti a várat a versenytársaktól. A diósgyőri vár „a mohácsi csatavesztésig hat királyné – köztük Mátyás felesége, Beatrix – vidéki rezidenciájául szolgált, ezért is emlegették akkoriban a diósgyőri várat a *királynék jegyruhájaként*” (NOVÁK 2019: 43). A menedzsment abból indult ki, hogy az úti célt főképp a nők választják, akiket egy romantikus üzenettel próbáltak megszólítani, ezért egyedi arculatot terveztek, amelynek középpontjában egy legendamotívum áll, ami megjelenik a vár weboldalán, plakátjain, szórólapjain is (NOVÁK 2019). Szintén az egységes és egyedi arculat kialakításához tartozik a saját termékpalletta kialakítása – a *király bora* vagy a *vár kávéja* –, ahol a termékek csomagolásán megjelennek a logóval el látott arculati elemek (NOVÁK 2019).

Váraink és kastélyaink a környezetüktől elválaszthatatlanok, így jövőbeli fejlesztésük eredményessége a területfejlesztés sikerességén is múlik, melynek kulcsa a *vidéki tér struktúráváltása* lehet, a vidék rekreáció színtereként történő megjelenése. A falusi turizmus kiváló lehetőséget nyújthatna a kisebb településeknek a fejlődésre, a kastélyoknak pedig az attrakcióvá válásra. A természetjárás, a helyi hagyományok és a jellegzetes helyi gasztronómia komoly vonzerővé válhatnak (PÉTERFIMASINKA 2019).

Egy kastély lehetőségei önmagában behatároltak, de több kastéllyal összefogva, egy egyesület keretén belül már a turizmus-, illetve területfejlesztés fontos tényezőjévé válhat, ahogyan azt a jelenleg 25 tagot számláló stájerországi *Schlösserstrasse*⁴ esete is mutatja. A tagok számára a *Schlösserstrasse* többek között az egységes és költségkímélőbb marketing, a közös lobb, a többi taggal való tapasztalatcsere, a közös rendezvények szervezésének, a szakmai kiállításokon történő közös részvétel, valamint az összehangolt termékfejlesztés és a különböző eladásösztönző kedvezmények alkalmazásának lehetőségét kínálja. A célcsoport kialakításánál

a *Schlösserstrasse* külön odafigyel a fiatalabb életkorú szegmensekre, a jövő vár- és kastélylátogatóira, ezért egyedülálló módon, magas színvonalú turisztikai terméket próbál fejleszteni a kirándulási célpontok, a gasztronómia, a táj és a helyi termékek összehangolásával (BARDEAU 2019).

Az NTS 2030 Turizmus 2.0 c. dokumentumban a Magyar Turisztikai Ügynökség hivatalosan is kibővítette Magyarország kínálati palettáját a *vallásturizmussal* (MTÜ 2021). Magyarország gazdag vallással kapcsolatos örökségi értékekben, szent helyek és zarándokhelyek egyaránt megtalálhatók az ország területén, így a Balaton térségében is. A vallási turizmus általában három alapvető formában jelenik meg (SULYOK-MÁRTONNÉ 2014). A vallási célpontokat meglátogatók motivációja lehet a zarándoklat, a vallási eseményen történő részvétel, illetve a kultúra, a történelem és a vallás iránti érdeklődés. Ebből következően, hogy a vallási turizmus fejlesztésével nem csupán a hívők, a vallásos szegmens szólítható meg.

7. Következtetések

A Balaton kulturális turizmusát meghatározó várainak és kastélyainak vizsgálata alapján megállapítható, hogy ezen örökségi értékeink felújítása mindenképpen szükséges, mivel romos állapotban turisztikai-gazdasági szempontból nagyon csekély mértékben hasznosíthatóak. A turisztikai funkciót már betöltő felújított várak, kastélyok esetében megerősítést nyert, hogy minőségi költést generálni kizárólag kiváló és modern attrakciókkal, szolgáltatásokkal, valamint jól beazonosítható egyedi arculattal lehet. Ezen kultúrkinccseinknek a fenntarthatóságot szem előtt tartva vissza kell adni régi funkcióikat, tehát várainknak és kastélyainknak kulturális központként is működniük kell, hogy építsék a helyi közösséget és erősítsék az identitástudatot.

A vár- és kastélyturizmus a legtöbb turizmusfejlesztési stratégia szerint lehetőséget adhat a turisztikai főszezon meghosszabbítására, azonban a Balaton térségében található váraink, kastélyaink működését – amint a látogatottsági adatok mutatják – meghatározza a desztináció egészét érintő szezonális. Mindezekből következik, hogy a hatékony desztináció- menedzsment érdekében a Balaton vár- és kastélyturizmusát más turisztikai termékekkel szükséges kombinálni. A vallási turizmus, a rendezvényturizmus és a borturizmus kiválóan ötvözhető más turisztikai termékekkel, köztük a *kulturális- és örökségturizmussal*. A várakat és kastélyokat

⁴ Regionális turizmusfejlesztéssel foglalkozó egyesület, ami egy több régió és országon is átnyúló tematikus vár- és kastélyút vonal megteremtésén, bővítésén és marketingjén dolgozik.

érintő fejlesztéseket a sajátos térségi rendszerekbe illesztve a helyi viszonyokhoz kell igazítani, hogy a helyi erőforrásokra támaszkodva hozzájáruljanak a környezet és a helyi társadalom védelméhez és a helyi gazdaság fenntartható fejlődéséhez.

Felhasznált irodalom

- AMBERGER D. (2019): Várturisztikai vizsgálatok a Balaton térségében. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 11–20.
- BARDEAU, A. (2019): Die Schlösserstrasse – ein Impulsgeber für den internationalen Tourismus. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 115–119.
- BELASICS E. (2019): Szent András Kastély – Kastélyrekonstrukció egy kicsit másképp. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 121–128.
- BÉRES-VIRÁG Á. – PÁSZTOR M. – PETŐ I. – POPOVICS A. (2019): Digitális eszközök a várak, kastélyok szolgálatában. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 21–32.
- DOBAI A. – SEBESTYÉN J. (2022): A veszprémi várnegyed, mint szakrális tér és érseki székhely. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle IV*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 23–31.
- FEHÉRVÖLGYI B. – KOVÁCS E. – MADARÁSZ E. – SÜLYOK J. (2019): A Balatont turisztikai céllal felkeresők jellemzőinek feltárása. *COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE*. 29(232). pp. 106–114.
- FEKETE A. (2021): A kastélykert – érték és örökség. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle III*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 99–107.
- GÁSZNÉ BÓSZ B. (2021): Hatékony interpretáció: sikeres vár. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle III*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 33–41.
- GLÖSL, W. (2019): ÖSFK und Friedensarbeit: Von der Wehrburg zur Friedensburg. In: Wirth G. – Köbli Á. (szerk.): *Huncastle*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 129–132.
- HAVASI B. – HEINRICH TAMÁSKA O. – NAGY G. – VASÁROS ZS. (2020): Római castrum és a Festetics majorság Fenékpusztán. Elképzelések egy 21. századi kulturális turisztikai tájról. In: Wirth G. – Köbli Á. (szerk.): *Huncastle II*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 135–151.
- KATONA J. – GYURICZA L. – SCHMELLER D. – MASINKA K. – KARSAI V. – SÜMEGHY D. (2021): A fenntarthatóság elveinek érvényesülése a kastélyok turisztikai hasznosítása során. In: Wirth G. – Köbli Á. (szerk.): *Huncastle III*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 15–22.
- KOMOSNY, M. (2019): Erfolgsmodell Burg Lockenhaus. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 133–136.
- KÖBLI Á. – HORVÁTH Z. (2021): A Festetics-örökség szerepe és fejlesztési lehetőségei a Nyugat-Balaton térségében. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle III*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 43–59.
- KREUTZER, R. T. (2012): *Praxisorientiertes Online-Marketing. Konzepte – Instrumente – Checklisten*. Wiesbaden: Gabler.
- NOVÁK I. (2019): Érezd, érintsd meg, szeresd! – a Diósgyőri vár, mint piacképes turisztikai termék. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 141–148.
- NÖF (2024): Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. által megküldött adatok.
- PÉTERFI J. – MASINKA K. (2019): A vidék problémájának tüneti kezelése – kastélyhasznosítás a településfejlesztés jegyében. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 89–97.
- SÜLYOK J. – LŐRINCZ K. (2020): A Balatont turisztikai céllal felkeresők – Fókuszban a vár- és kastélylátogatók. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle II*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 123–134.
- SÜLYOK J. – MÁRTONNÉ MÁTHÉ K. (2014): A vallási turizmus helyzete Magyarországon. *Turizmus Bulletin*. 16(1). pp. 11–20.
- VÉGH F. (2016): A balatoni „hadiflotta” a török korban. *Hadtörténelmi Közlemények*. 129(1). pp. 27–56.
- VIRÁG ZS. (2021): Megújuló és turisztikai vonzerővé váló kastélyok és várak határon innen és túl. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle III*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 7–12.
- WEIGL, J. (2019): Wenn der Energiedetektiv im Schloss ermittelt. Herausforderungen bei Sanierung und Revitalisierung alter Schlösser. In: WIRTH G. – KÖBLI Á. (szerk.): *Huncastle*. Edutus Egyetem, Budapest. pp. 149–159.

Internetes források

- BALATON FEJLESZTÉSI TANÁCS (2006): *Balaton Régió Részletes Fejlesztési Terve*. http://www.terport.hu/webfm_send/76 Letöltve: 2024. március 10.
- BALATON FEJLESZTÉSI TANÁCS (2021): *Balaton Integrációs és Fejlesztési Ügynökség Közhasznú Nonprofit Kft.: Balaton kiemelt térség koncepció, Stratégia és Operatív Program. Stratégia és Környezeti Vizsgálat*. <https://www.balatonregion.>

- hu/msite/190/2021/09/Balaton_SKV_2021_27_Vegleges.pdf Letöltve: 2024. január 10.
- DOMBI G. – KÖNCZÖLNÉ EGERSZEGI Z. – FEKETE K. – KUBORCZIK B. – MOLNÁR G. – OLÁH M. (2021): *A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Hosszú Távú Területfejlesztési Konceptiója 2014–2030. Helyzetelemzés.* https://www.balatonregion.hu/msite/190/2020/11/2np_1_melleklet_helyzetelemzes.pdf Letöltve: 2024. március 6.
- IGYUTAZUNK.HU (2023): *MTÜ turisztikai trendriport, Balaton turisztikai térség, 2023. július.* <https://igyutazunk.hu/cikkek/mtu-turisztikai-trendriport-balaton-turisztikai-terseg-2023-julius> Letöltve: 2024. május 5.
- KSH (2024): *Központi Statisztikai Hivatal honlapja.* www.ksh.hu Letöltve: 2024. május 12.
- MTÜ (2021, 2023): *A Magyar Turisztikai Ügynökség honlapja.* <https://mtu.gov.hu/> Letöltve: 2024. május 5.
- NAGYVAZSONY.HU (2023): *Nagyvázsony település hivatalos honlapja.* Letöltve: 2024. március 5.
- NEMZETI KASTÉLYPROGRAM ÉS NEMZETI VÁRPROGRAM: [HTTPS://NKVP.HU/](https://nkvp.hu/) Letöltve: 2024. február 2.
- VESZPRÉM-BALATON 2023 – *Európa Kulturális Fővárosa.* <https://veszprembalaton2023.hu/> Letöltve: 2024. március 5.